

160

Ս Ի Ո Ն

ԺՐ. ՏԱՐԻ. — ԳՈՐ ՇՐՋԱՆ

1944

~ ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՓԵՏՏՈՒԱՐ - ՄԱՐՏ ~

1-2-3

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՆՈՐ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Մեր նախորդ խմբագրականը նիւթ ունէր Սփիւռքի հոգիին վրայ ճառագայթող՝ կենդանի, հզօրագոյն խորհրդանշանը, Հայրենիքը և անոր իրականութիւնը։ Մեր ներկայ խմբագրականը կ'ուզենք նուիրել այդ հոգիին վրայ իր ճառագայթները երկարող ուրիշ խորհրդանշանի մը — Նոր Երուսաղէմի իրականութեան։ Աւելի քան ստոյգ է որ գաղթաշխարհի կէս միլիոնը անցնող զանգուածներու սրտին ինչպէս մտքին մէջ, Երուսաղէմը, իբրեւ նուիրական մէկ ճիւղը այն ծառին՝ որ Հայաստանեայց Եկեղեցին է, եւ որ կը պահէ տակաւին եւ պիտի պահէ իր տարօրէն ամուր կշիռը, ֆալով մեր հանրային կազմակերպութեանց մէջ ամէնէն սերտ և կենդանի կոուսններէն մէկը։

Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ամէնէն յարգուած, խորամտաւ մէկ կերպարանքը, սխալ չէ այսպէս տեսնել Երուսաղէմի դարաւոր Աթոռին և անոր կատարած ու մանաւանդ կատարելիք դերին մէջ։ Անոր սպասը ընող նոր Եկեղեցականութիւնը կը հաւատայ այդ դերին, զայն նկատելով մեր օրերու ամէնէն ընդունակ գետինը, մեր ոգեղէն, իմացական, նոյնիսկ ազգային բարձրագոյն ձգտումներու իրագործման։ Գիտենք թէ ինչ եղած է ան անցեալի մէջ, և ինչ պարտի ըլլալ ան վաղը, մեր կրօնական և ազգային կարիքներուն դիմաց։ Կը հարցնենք այսպէս, վաճառի ժամանակէ մը ի վեր՝ մեր ազգային մօտաւոր եւ անցեալ օրերու պատմութիւնը մոռցողները կը դնեն պահանջներ՝ որոնք շատ ալ դիւրին չեն հաշտուիլ Երուսաղէմի դարաւոր դերին հետ։ Ս. Աթոռը իբրեւ գերազանցօրէն կրօնական հաստատութիւն մը, չի կրնար չմտալ իր դիմագիծը անաղարտ պահող պայմաններու մէջ, որպէսզի կարենայ ծառայել իր դերին, եւ այդ դերը չէ այն՝ ինչ որ ուրիշները կ'ուզեն վերագրել անոր։

Երուսաղէմի Մըքքի Յակոբեանց Աթոռը, քրիստոնէական եկեղեցւոյ առաջին Աթոռն է, եւ շատ վաղնական օրերէն սկսեալ՝ առարկայ եղած հոյ գաղութներէ սիրոյն եւ աշտամունքին։ Սակայն առաւելաբար ան կրօնական այն կազմակերպութիւնն է եղած, որուն բուն կոչումն է Սուրբ Երկրին մէջ ի վա-

գուց անտի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պատկանած սրբավայրերու պահպանութեան գործը: Այդ նպատակին ուղղուած են եւ պէտք էին ուղղուիլ ամէն ջանք եւ մտահոգութիւն, կրօնական նուիրում, նիւթական զոհողութիւններ, ֆոյնիսկ մտաւորական տքնութիւններ եւ կրթական տաժանքներ, ամէնէն առաջ այդ կէտը պարտ էին ի նկատի ունենալ, ու յետոյ բաշխուիլ նաեւ այլ ուղղութիւններու վրայ: Ազգային ու հոգեւոր շինութեան այս կարգին գերազանց պարտականութիւնն է եղած անկորուստ պահել Հայ Եկեղեցւոյ և ժողովուրդին իրաւունքները, միջազգային քրիստոնէութեան այս ոստանին մէջ, և անոր աւելին ու պատիւը պահպանել այն բարձրութեանը վրայ, ուր մեր պատուական նախնիք այնքան սքանչելի իմաստութեամբ կրցած են հանել զայն:

Հանապազօրեայ այս մրցակցութեանը մէջ, գիշեր և ցերեկ անդադրում պաշտամունքի և անթարթ հակողութեան տաժանքը որ դեռ մինչև երէկ կեանքն էր այս Հաստատութեան, արգելք չեն եղած որ ան ըլլայ նաև կրթական վառարան մը՝ բաժնելով այս կերպ ճակատագիրը մեր բոլոր վանքերուն, որոնք ամրոցներ և լուսաւորութեան կեդրոններ եղած են, նշուելով միշտ իրենց կենդանութեան շողքը մեր դժբախտ օրերու խաւարին վրայ: Մեր նպատակէն դուրս է հոս մի առ մի թուել այն տեւական արդիւնքները որոնք այս Հաստատութիւններուն եկան տակաւին մինչև երէկ, օժտելով մեր կեանքը անօտաւանալի ժառանգութիւններով:

Հայ Երուսաղէմը Վանք մը եւ Միաբանութիւն մըն է, որ անցեալէ մը, հոգեւոր կեանքի եւ փառքի օրերէն կուգայ, ու կը դիմէ միշտ դէպի բարձր ճակատագիր մը, առանց մեկուսացնելու ինքզինքը սակայն հանդէպ ազգին կարիքներուն: Իսկ իբրեւ ուխտավայրը քրիստոնեայ հայ սերունդներու, որոնք դարբնով իրենց խունկին, արցունքին եւ լուծալին հետ բերած են նաեւ իրենց հոգիներուն վիշտն ու քաղցրութիւնը, կրկնապէս հարստացնելու եւ նուիրականացնելու համար այս հոգեւոր եւ ազգային Ուխտը, Երուսաղէմի Աթոռը կը զրաւէ տեղ մը, որուն կրօնական տարածքը հոգիներու վրայ, վեր կը մնայ չափերէ եւ բազմապատկանութիւններէ:

Տակաւին մինչև երէկ՝ այսպէս կ'ըմբռնուէր Սրբոց Յակոբեանց Աթոռը իր դարաւոր աւանդութեան և կրօնական կարգ ու սարքին մէջ, պահելով միշտ ներքին անկախութիւն մը, ինչպէս մեր կրօնական նուիրապետութեան, այնպէս ալ մեր ազգային քիչ մը շատ դիւրափոփոխ պահանջներուն դէմ, հաւատարիմ մնալու համար իր սկզբնական դիմագծին:

Երբ տակաւին չկար Ազգային Սահմանադրութիւնը, Երուսաղէմի Պատրիարքը լոկ վանահայր մը չըլլալով հանգերձ՝ կ'ընտրուէր Վանքի Միաբանութենէն. թէև Պոլսոյ Պատրիարքարանը կ'ունենար ուղղակի կամ անուղղակի իր ազդեցութիւնը ընտրութեան վրայ: Սահմանադրութեան հեղինակները գաղափար ունեցեր էին, Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութիւնը ենթարկելու Ազգին օրինական վերահսկողութեան մը, ազգային օրէնքին մէջ զլուս մը յատկացնելով Երուսաղէմի պատրիարքական ընտրութեան, բարձրացնելով այսկերպ իր դիրքը ազգային ընդհանրական աստիճանի մը: Այդ դիրքը սակայն կրօնական նուիրապետութեամբ եւ ժողովուրդի զգացումին մէջ վաղուց տրուած էր արդէն անոր, Սահմանադրութիւնը զայն կ'օրինականացնէր միայն:

Ազգ. Սահմանադրութեան օրէնքին հաստատումէն ի վեր, Երուսաղէմի պատրիարքներու ընտրութիւնը կը կատարէր Կ. Պոլսոյ Ազգ. Երեւոյթականական Ժողովը՝ Միաբանութեան կողմէն ներկայացուած եօթնանուն և եռանուն փակ ցանկի մը վրայէն։ Թուրքիոյ հայութեան աղետէն վերջ, երբ այլևս Պաղեստին դադարեցաւ Թուրքիոյ մաս ըլլալէ, Սահմանադրութիւնը որ ուրիշ բան չէր այլևս բայց մէկ մասը Օսմանեան Օրէնքին, կը մնար անզօր։

Դուրեանի ընտրութեան առիթով, Պոլսոյ Պատրիարքարանի կողմէն ընդարձակ յիշատակագիր մը մատուցուեցաւ Բրիտանական Կառավարութեան ներկայացուցիչին, պատմական և օրինական փաստարկութեամբ ապացուցելով թէ Երուսաղէմի Աթոռը Վանք մը չէ լոկ և կը պատկանի հանուր ազգին, որուն ներկայացուցիչներն են պատրիարքները։ Այս պատճառաբանութիւններով Պոլսոյ Պատրիարքարանը կը խնդրէ Բրիտանական ներկայացուցիչէն միջամտել իր Կառավարութեան մօտ, որպէսզի այս անգամ եւս Երուսաղէմի Պատրիարքին ընտրութիւնը կատարուէր Ազգ. Սահմանադրութեան համաձայն, թէ իսկ այդ ընտրութեան վաւերացումը լինի Անգլիոյ Թագաւորէն։ Բրիտանական Իշխանութիւնը, որուն Պաղեստինի վրայ քաղաքական թեւարկութիւնը տակաւին վերջնական չէր, հաճութեամբ նկատի առաւ այս խնդրանքը, եւ ճանգամուսն մը համար միայն» Ազգ. Սահմանադրութեան համեմատ կը կատարուէր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին ընտրութիւնը։ Դուրեան, Պաղեստինի Օսմանեան տիրապետութենէն անկատուելէն յետոյ ընտրուած առաջին Պատրիարքն էր և իր ընտրութիւնը կատարուած էր Պոլսոյ Ազգ. Ժողովին կողմէ, Ազգ. Սահմանադրութեան տրամադրութեանց համաձայն, Անգլ. Կառավարութեան բացառիկ մէկ կարգադրութեամբ։

Դուրեանի յաջորդ Թորգոմ Պատրիարքի ընտրութեան առեն Պոլսոյ Ազգ. Ժողովը ամբողջ ազգը չէր ներկայացներ, այդ իսկ պատճառաւ Հոգատար Կառավարութիւնը չէր ընդունիր նախընթաց ձևին պահպանութիւնը։ Տնօրէն Ժողովը 1930 Յունիս 17 ին հարկադրաբար Ազգ. Սահմանադրութեան 20. 21. 22. 23. յօդուածներուն սրբադրութիւնը կը թելադրէր Միաբանական Ընդհ. Ժողովին։ Այս սրբադրութեամբ Պատրիարքական ընտրութիւնը կը կատարէր Երուսաղէմի Միաբ. Ընդհ. Ժողովը, իսկ վաւերացումը կը վերապահուէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, իբրև ամբողջ ազգէն ընտրուած Պետի։ Այս որոշումները 1930 Յունիս 26 ին Տեղապահին կողմէ հաղորդուեցան Հոգատար Կառավարութեան, այս վերջինը սակայն իր ներշնչացուցչին, Երուսաղէմի Կառավարիչ Մր. Քիթրոնի միջոցաւ 1930 Դեկտ. 22 ին իր վերապահումը կը յայտնէր Կանոնին մէջ տեւողութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին տրուած իրաւասութեան մասին և կը պահանջէր որ Անգլիոյ Թագաւորէն վաւերացուի ընտրեալը։ Միաբանութիւնը իմաստութիւն կը նկատէր համակերպիլ Կառավարութեան պահանջին և ընտրել իր Դահլիճը, հակառակ հայ մամուլի ծանօթ մասի աղաղակին՝ որ կը մեղադրէր Երուսաղէմի Միաբանութիւնը, իբր թէ ազգային իրաւունքներու այս անտեսումին մէջ։ Միաբանութիւնը չէր կրնար անսով այս վտանգաւոր զրգռութիւններուն, անոր համար համակերպեցաւ Կառավարութեան պահանջին, առժամաբար դէմ, լաւազին ձևը նկատելով եղածը, ապապային ձգելով վերջնական կարգադրութիւնը։ Թորգոմ Պատրիարքի յաջորդ ներկայ Պատրիարք Մես-

րոպ Սրբազանը ևս կ'ընտրուէր իր նախորդին պայմաններով. սակայն եթէ ազգային ընդհանրական մարմին մը գոյութիւն չունէր որ իր ձայնն ու կամքը բերէր այս ընտրութիւններուն, բայց Միաբանութիւնը գիտցաւ միշտ իր ընտրութիւնները կեդրոնացնել անձերու վրայ՝ որոնք վայելէին համարումը բովանդակ ազգին, և այս իրողութիւնը համաժողովք դարձուց նախորդ և ներկայ պատրիարքական ընտրութիւնները համազգային ընտրութեան: Այս կերպով զիրար կը լրացնէին ընտրուողներուն արժանիքը, Միաբանութեան գիտակցօրէն միացած կամքին արտայայտութիւնը, եկեղեցւոյ բաղձանքը և ազգին լուռ հաճութիւնը: Իրերու այս դրութեան մէջ լաւագոյն և իմաստուն կերպն էր որ կ'որդեգրուէր:

Չենք ուզեր պատմական այս հակիրճ իրողութիւններու վրայ մանրամասն ծանրանալ, զանոնք նկատելով առիթ լայն վերլուծութիւններու: Երբ աշխարհի գրութիւնը դառնայ աւելի նպաստաւոր և Սփիւռքի մեր ժողովուրդը ունենայ բոլոր կարելիութիւնները ինքզինքը իբրեւ մարմին ներկայելու ընտրողի եւ ընտրելիի ձեւերուն տակ — իրմէն բխած օրինաւոր գերագոյն ատենի մը մէջ, դառնալու համար Սփիւռքի հարազատ արտայայտութիւնը, այն ատեն երուսաղէմի հարցը կը դառնայ համազգային հարց, բայց այն ատեն միայն:

Վերի մեր տողերուն մէջ յստակ կերպով զգալի է թէ դարեր շարունակ երուսաղէմի Ս. Աթոռը կրօնական նկարագիր է պարզած, նկարագիրը որ արդէն այդ դարերուն մէջ մեր ժողովուրդի հոգիին գերագոյն կերպարանքն էր: Դարձեալ մեր վերի տողերը կը ճշշեն Ժ.Ժ. դարու կէսին այդ կերպարանքին վրայ աւելցած ուրիշ երես մը, եթէ կը ներուի այսպէս ըսել, ատրիկ կրօնականէն ազգային կերպարանքի մը վերածելիութիւնն էր: Սահմանադրութեան հեղինակները իրենց այս տեսակէտը գործադրեցին արդէն Թուրքիոյ հայութեան բոլոր վանքերուն համար: Երուսաղէմը իր միջազգային դիրքին պատճառաւ արժանացաւ բացառիկ կարգադրութեան մը, ուր կրօնականը պահելով հանդերձ իր հիմնագծերը, ներդաշնակուէր ազգայինին հետ որ այլևս օրուան կարգախօսն էր այդ սերունդի զաղափարաբանութեանը մէջ: Սահմանադրական սերունդը այս ներդաշնակ ընդելուզումը շատ պատշաճ կերպով գործադրեց Պոլսոյ Պատրիարքութեան Աթոռին համար: Պատմութիւն չենք ընել, 1860 էն մինչև 1922 Պոլսոյ Պատրիարքը կրօնական և ազգային պետ մըն էր. այդպէս չէր սակայն երուսաղէմի Պատրիարքը և չէր կրնար ըլլալ գործնականին մէջ:

Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը բովանդակ Թուրքիոյ հայերուն կրօնական, իմացական և վարչական կազմակերպութիւնները կեդրոնացուց իրմէն բխած և ազգէն վաւերացուած կազմակերպութեանց մէջ: Երուսաղէմը չէր կրնար ունենալ այդ դիրքը, ազգային գետնի վրայ անշուշտ, որքան ատեն որ գուրկ կը մնար այն պայմաններէն՝ որոնք անհրաժեշտ էին: Թող թէ Երուսաղէմը իբր Առաքելական Աթոռ, ազգային դարաւոր իրաւանց պաշտպան Միաբանութիւն և քրիստոնէութեան հոգիին արտայայտութիւնը, վանք մը ըլլալէ աւելի բան մը եղած է միշտ: Ազգային Սահմանադրութիւնն ալ յարգած է անոր կրօնական գերագահութիւնն ու իրաւասութիւնը ու ինքզինքը բնաւ նախաձեռնարկ հեղինակութիւն մը չէ նկատած վանքին նկատմամբ իր ունեցած վերահսկողութեանը մէջ: Բոլոր անոնք որ կրօնական և ապա ազգային այս ժառանգութենէն կը խօսին, պարտաւոր են նախ յարգել Երուսաղէմի իրաւունքը, չմոռնալով որ ան

գերազանցօրէն կրօնական Հաստատութիւն մըն է և այդ ճամբով միայն ի վիճակի է կատարելու իր դերը։ Հետեւաբար աւելորդ է աղմկել արդէն իսկ իրենց գոյութեան խաբխիսներէն զրկուած իրաւունքներէն, դատապարտելով Միաբանութիւնը և կամ անոր Պետը։ այդպիսիներ չեն ըմբռներ երուսաղէմի իրական դերը և Ազգին ակնկալութիւնները այս Աթոռէն։

Մեծ պատերազմէն ի վեր կացութիւնը շրջուած է, այս անգամ այդ ժողովուրդը ինքնաբերաբար ինքզինքը երուսաղէմի Աթոռին կը ջանար կապել, կրօնականէն դուրս՝ նաև ազգային մտահոգութեանց փափաքներով։ Թէ երուսաղէմի Աթոռը ի վիճակի պիտի ըլլայ հասնելու կեդրոնացման այն կերպարանքին, զոր յիշեցինք վերը Պոլսոյ համար, հարց մըն է որ դրուած է Միաբանական սեղանին տարիներէ ի վեր, իր բոլոր լրջութեամբ։ Զեռնարկներ այդ ուղղութեամբ, բախած են զանազան արգելքներու։ Շատ են մեր պէտքերը, բայց աւելի շատ մեր ժողովուրդին պահանջները մեզմէ։ Քաղաքական խռովքները, ազգը յուզող գաղափարաբանութիւնները ուրիշ խոչընդոտներ որպէսզի Միաբանութիւնը մտածէր ինքզինքը յատկացնելու հայկական գերազանց Աթոռ մը դառնալու դերին, չհակասելով անշուշտ իր ոգիին և զայն արտայայտող արարքներուն մէջ՝ կրիկիկոյ և անկէ վեր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան նուիրապետութեան սկզբունքներուն, և մանաւանդ սպասելով դէպքերու նպաստաւոր դարձուածքին։ — Ուրախ ենք մտածելու որ էլ միածինը այսօր տակաւ իր նախկին կերպարանքը և հմալքը հազնելու վրայ է, ինչպէս ցոյց կուտան կարգ մը բարենշան դէպքեր։ Այդ աթոռին նկատմամբ ալ կարգ մը անողմիտ աճապարողներ մտածեցին կարգադրութիւններ՝ որոնք իր բարոյական ոյժը խորտակելու կը ճգնէին։ Սակայն ազգին ողջմտութիւնը որ այս կարգի ճակատագրական բոլակներուն ինքզինքը կը յայտնադործէ, թոյլ չտուաւ որ թեթեւութեամբ կշռուի, ինչ որ դարերու կնիքով է կնքաւոր։

Ինչպէս կը տեսնէք, վաղուան երուսաղէմը չքիթ ծրագիր մըն է Միաբանութեան մտքին մէջ, որուն մասնակից ընելով Սփիւռքի ժողովուրդը, ան կը կարծէ տուած ըլլալ իր լաւագոյն տրամադրութեանց և փափաքներուն հաւաստիքը։

Այդ ծրագրին իրագործման աշխատանքը տարիներէ ի վեր իր բաւարար արդիւնքները տուաւ, անոր արտաքին ձևը քաղաքական և ազգային նոր և տարբեր վիճակներու կը նայի, կարենալ իրացնելու այն ակնկալութիւնները որոնք բովանդակ ազգին են։ Թէ անոնք մեր կարիքներուն ստիպողութեան քայլովը չեն քակեր, ատիկա չի նշանակեր թէ կրնան բարձի թողի ըլլալ։ Պատերազմէն ասդիկ երեք պատրիարքներու հոգեկան և իմացական մտահոգութեանց մէջ այդ իրապէս ազգանուէր գործունէութիւնը մնացած է առաջին աստիճանի կարեւորութեամբ տազնապ մը։ Վերածել Աթոռը կղզիացած Միաբանութեան մը հէքիթութունակ մէկ կղզիին, առնուազն անգիտանալ է կենդանի իրականութիւններ։ Այո՛ չունեցանք Սփիւռքի մէջ մեր դպրոցներու ցանցը, բայց մեր կըցածը չը գլացանք, Պաղեստինը օժտելու դպրոցական ոչ միայն շէնքերով այլ և ուսուցչական կազմով։ Այո՛ մեր Մամուլը չտուաւ թերևս սպասուածը, բայց չքնացաւ։ Վերջին քսանամեակին հատորներ են դուրս եկած մեր Տպարանէն, որոնց մէջ մնայուն արժէքով գործեր ալ կը հաւատանք թէ անցած են մեր ազգային հա-

ըստութեան, Այո՛ չկրցանք մեզմէ ուզուած եկեղեցականները տրամադրել, բայց չզոյցեցինք ալ այդ պահանջները կտրուկ մերժումով, քանի որ Ս. Աթոռը ինքը արդէն լայն չափով մը կ'սպառէ իր աշխատաւորները: Տասնեակի կը մօտենայ թիւը Սփիւռքի զանազան թեմերուն ղրկուած իր հոգեւոր հովիւներուն: Ըրինք և կ'ընենք մեր կրցածը, և կ'ուզենք որ մարդիկ պզտիկ չտեսնեն այդ ամէնը, մանաւանդ խոշոր լեռներով չվերածեն պզտիկ ստուերները: Կ'ուզենք որ մեր ժողովուրդը վերջին տխուր իրադարձութիւնները տեսնէ ոչ թէ ներկուած ակնոցներով, այլ այն աչքերով, որոնցմով իրենց պապերը տեսան այս դարաւոր Աթոռը խռովող տազնապիները, միշտ կենալով մարդերէն վեր, Աթոռին իսկ գերազոյն շահերուն սպասարկու, գուրդուրացող ոգիով:

Մի՛ ըսէք բաներ որոնք չեն տեղի ունեցած ձեզի թելադրուած կերպաբանքներուն տակ, զանոնք իւրացնելով համաձայն ձեր ախորժակներուն: Մի՛ ամբաստանէք մտայնութիւններ որոնց յատակը ձեզի կը մնան անծանօթ: Երուսաղէմի տազնապը առնուած խղճմտանքի տազնապ մըն է, անարգողներու եւ անարգուողներու սրտամալիկ դրուագ մը, եւ երբեք Կանոնի, իրաւունքի, արդարութեան եւ անարդարութեան մարտկոցներու ետին ապաստանած մարդերու խաղ մը: Մեր նախորդ թիւին մէջ մենք ուրուագիծը տուինք դէպքերուն, ամէն պարկեշտ հայ այդ վաւերական իրողութիւններուն առջեւ կը մտածենք թէ սրտի սեղմումէն դուրս ոչ մէկ զգացում պիտի ունենար:

Պրպտել այդ դէպքերուն շարժառիթները աշխատանք մըն է որ կը պահանջէ կիրքէ, յուզումէ գերծ ու հանդարտ լայնախոհ հանգուրժող մթնոլորտ: Երուսաղէմի Սրբազան Աթոռը այդ մթնոլորտին ու այդ աշխատանքին կը յայտարարէ թէ լայնօրէն բացած է ինքզինքը: Եկան լսեցին, տեսան, քննեցին: Դուք որ չէք ուզեր այս խօսքերը արժևորել եւ իրողութիւնները կը յամառէք ձեր ակնոցներովը տեսնել, եկէք, տեսէք եւ քննեցէք:

Մենք կուզանք այս ժողովուրդէն, զինուորներն ենք այս ժողովուրդին դարաւոր իրաւունքներուն և աւանդապահը այդ սրբութեանց: Բայց չենք կրնար ամէն անկիւնէ, ամէն շահէ, ամէն յետին հաշիւէ բխող աղմուկները, թելադրութիւնները արժևորել համաձայն իրենց բխման շարժառիթներուն: Յարգել Պատրիարքը և Վանական Իշխանութիւնը չի նշանակեր անշուշտ Երուսաղէմի ժառանգութիւնը Ազգէն զոյնալով Միաբանութեան մը խումբին մենաշնորհը դարձնել, ինչպէս կը մտածեն ոմանք դժբախտօրէն:

Բաց և յստակ են մեր խօսքերը:

ԽՄԲ.